



เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หัวข้อ : หลักสิทธิมนุษยชน
เรื่อง : การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในนิติรัฐ

จัดทำโดย
นายประกิต ประสิทธิ์สุภผล
รหัส 570226

เอกสารวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตร “หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย” รุ่นที่ 2
วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สถาบันรัฐธรรมนูญศึกษา
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในนิติรัฐ

1. บทนำ

ในประเทศทั้งหลายที่ถือหลักนิติรัฐเป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะในรัฐเสรีประชาธิปไตยนั้นต่างให้ความสำคัญต่อสิทธิมนุษยชนอย่างสูง ดังเห็นได้จากค่านิยมประชาชนในประเทศทางซีกโลกตะวันตกไม่สหรัฐอเมริกาหรือยุโรปประชาชนของรัฐเสรีประชาธิปไตย รวมทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลายต่างก็ถือหลักสิทธิมนุษยชนเป็นหลักการอันสำคัญยิ่ง และอิทธิพลทางความคิดและค่านิยมเช่นนั้นได้แผ่แผ่แก่อ้อมมนุษย์ในทุกมุมโลก โดยผ่านองค์การระหว่างประเทศ อาทิ องค์การสหประชาชาติ(UN) , The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) , Human Rights Committee เป็นต้น หรือในภาคเอกชนเองต่างก็มีส่วนอย่างสำคัญในการผลักดันให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนกลายเป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่ง อาทิ Human Right Watch , US Human Rights Network , Human Rights First เป็นต้น ซึ่งค่านิยมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างสูงนั้นมีรากฐานความคิดมาจาก แนวคิดลัทธิปัจเจกชนนิยม(Individualism) โดยลัทธินี้สอนว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมามีศักดิ์ศรี และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์(Human Dignity)ซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมที่จะปรากฏตัวออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมในรูปของความสามารถของมนุษย์ในอันที่จะกำหนดชะตากรรมของตนเองได้ด้วยตนเอง(Self-determination) อนึ่ง มนุษย์แต่ละคนจะมีความสามารถเช่นนี้ได้ได้อย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อแต่ละคนมี “แดนแห่งเสรีภาพ”(Sphere of Individual Liberty) ภายในแดนแห่งเสรีภาพของตนนี้ แต่ละคนจะคิดหรือกระทำการใดๆได้อย่างอิสระ ปลอดภัยจากการแทรกแซงตามอำเภอใจผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปกครอง ดังนั้น การจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนในรัฐเสรีประชาธิปไตยที่สากลยอมรับจึงเป็นไปในลักษณะที่การจำกัดสิทธิเสรีภาพต้องเป็นไปเพียงเท่าที่จำเป็นจริงๆเท่านั้น กล่าวคือ การให้สิทธิเสรีภาพเป็นหลักใหญ่ แต่การจำกัดสิทธิเสรีภาพเป็นข้อยกเว้นเฉพาะกรณีจำเป็นต่อความสงบเรียบร้อยหรือความมั่นคงแห่งรัฐเท่านั้น เนื่องจากเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า “หลักนิติรัฐ”(Rechtsstaatsprincip) หรือ “หลักนิติธรรม”(The Rule of Law)เป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของราษฎรจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจขององค์กรฝ่ายบริหาร อันได้แก่ รัฐบาล หน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่อยู่ภายใต้บังคับบัญชาหรือกำกับดูแลของรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ในประเทศที่เป็นนิติรัฐ องค์กรฝ่ายบริหารจะกระทำการใดๆที่อาจมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ แม้การกระทำนั้นจะเป็นไปเพื่อคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพหรือประโยชน์อันชอบธรรมของผู้อื่น หรือเพื่อปกป้องรักษาประโยชน์ของมหาชนโดยส่วนรวมก็ตาม การจำกัดสิทธิเสรีภาพนั้นจะทำได้ต่อเมื่อมีกฎหมายให้อำนาจไว้และเฉพาะภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

ในบทความนี้ ผู้เขียนจะได้นำเสนอการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนทั้งในระดับสากลและในประเทศไทย ซึ่งมุ่งเน้นการนำเสนอความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและความเป็นนิติรัฐ ว่าหลักการทั้งสองนั้นมีส่วนเกื้อกูลสนับสนุนกันอย่างไร และมีแนวทางที่ไทยจะพัฒนาหลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนให้

สอดคล้องกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามมาตรฐานสากลอย่างไรบ้าง และที่สำคัญองค์กรฝ่ายบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการจะมีส่วนส่งเสริมหลักสิทธิมนุษยชนให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมอย่างไรบ้าง

2. ความหมายและหลักสำคัญเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน

ในการแบ่งแยกสิทธิและเสรีภาพเมื่อพิจารณาจากการกำเนิดของสิทธิและเสรีภาพ ก็อาจจำแนกสิทธิและเสรีภาพออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ สิทธิมนุษยชน(Human Rights หรือ Menschenrechte) ซึ่งถือกันว่าเป็นสิทธิเสรีภาพที่เป็นคุณสมบัติประจำตัวของมนุษย์ และไม่อาจถูกพรากไปจากราษฎรได้โดยไม่ทำลายความเป็นมนุษย์ของราษฎร เช่น สิทธิในชีวิตร่างกาย เสรีภาพในทางความคิดและการแสดงออกซึ่งความคิด สิทธิในทรัพย์สิน ฯลฯ และอีกประเภทหนึ่งคือ สิทธิพลเมือง(Citizen's Rights หรือ Buergerrechte) ซึ่งสิทธิพลเมืองมักเป็นสิทธิที่ก่อตั้งโดยบทบัญญัติของกฎหมาย(Die positive Rechtsordnung) โดยแท้จริงแล้วก็คือสิทธิในอันที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างเจตนารมณ์ของรัฐ หรือสิทธิเสรีภาพทางการเมืองต่างๆ เช่น สิทธิเลือกตั้งและสิทธิในการสมัครเข้ารับเลือกตั้ง เสรีภาพในการรวมตัวกันเป็นพรรคการเมืองนั่นเอง¹ สิทธิพลเมืองจึงอาจมิใช่สิทธิที่มีรากฐานมาจากสิทธิตามธรรมชาติ² ซึ่งในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะในส่วนของสิทธิมนุษยชน(Human Rights) อันเป็นสิทธิติดตัวมนุษย์ตามหลักกฎหมายธรรมชาติเท่านั้น

คำว่า “สิทธิมนุษยชน” (Human Rights)เป็นถ้อยคำที่เพิ่งใช้เรียกกันเมื่อศตวรรษที่ 20นี้แต่แนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่มีมาช้านานสืบความไปได้ถึงสมัยกรีกโรมันเลยทีเดียว เนื่องจากแท้จริงแล้วสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิของบุคคลที่เป็นสิทธิตามธรรมชาติ(Natural rights)อันเนื่องมาจากกฎหมายธรรมชาติ(Natural law) ดังนั้นไม่ว่าประเทศใด อยู่ภายใต้ระบอบการเมืองการปกครองอย่างไร สิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังคงเป็นสิ่งที่ต้องได้รับความคุ้มครองรักษาไว้ ซึ่งผู้ใดจะปฏิบัติต่อบุคคลทั้งหลายเยี่ยงสัตว์มิได้ เมื่อประเทศทั้งหลายในโลกต่างเห็นความสำคัญของสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ร่วมกันจึงมีการลงนามเป็นภาคีในกฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในหลายฉบับด้วยกัน อาทิเช่น ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน(Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) , กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights หรือ ICCPR) ,กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights หรือ ICESCR) เป็นต้น โดยคำว่า “สิทธิมนุษยชน” (Human Rights) ได้มีถ้อยคำอื่นที่ใช้กันแพร่หลายไม่ว่าจะเป็น สิทธิธรรมชาติ (Natural

¹ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ , สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ : ศึกษารูปแบบการจำกัดสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญให้ไว้อย่างเหมาะสม, (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)),2538,หน้า 8.

² บรรเจิด สิงคะเนติ , หลักการพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ,(กรุงเทพฯ : วิญญูชน,2543),หน้า 44.

Rights) สิทธิขั้นพื้นฐาน (Fundamental Rights) สิทธิของความเป็นมนุษย์ (Rights of Man) อย่างไรก็ตาม เราอาจอธิบายความหมายของสิทธิมนุษยชนตามที่ปรากฏในเนื้อหาของปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights 1948)³ ที่ว่า “โดยที่การยอมรับศักดิ์ศรีแต่กำเนิด และสิทธิที่เท่าเทียมกันและที่ไม่อาจเพิกถอนได้ของสมาชิกทั้งมวลแห่งครอบครัวมนุษยชาติ เป็นพื้นฐานแห่งอิสรภาพ ความยุติธรรม และสันติภาพในโลก” สิทธิมนุษยชนถือเป็นสิทธิประจำตัวของมนุษย์ทุกคน ซึ่งมีศักดิ์ศรีและมีเกียรติ ไม่สามารถโอนให้แก่อื่นได้ หรือจะกล่าวให้ง่ายแก่การทำทำความเข้าใจ สิทธิมนุษยชนก็คือสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคนที่ต้องได้รับในฐานะที่เกิดเป็นคน สิทธิมนุษยชนจึงอยู่มี 2 ลักษณะ คือ กรณีสิทธิที่ติดตัวคนทุกคนมาแต่เกิด ไม่สามารถถ่ายโอนให้แก่อื่นได้ อยู่เหนือกฎหมายและของรัฐทุกรัฐ ได้แก่ สิทธิในชีวิต ห้ามการค้ามนุษย์ ห้ามทรมาน สิทธิในความเชื่อทางศาสนา ทางการเมือง มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและแสดงออกหรือการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น สิทธิมนุษยชนเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายมารองรับก็ดำรงอยู่ได้ อีกกรณีเป็นสิทธิที่ต้องได้รับการรับรองในรูปของกฎหมายของรัฐ ยกตัวอย่างเช่น การได้รับสัญชาติ ความเสมอภาค สิทธิเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และคนพิการ การได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การประกันการว่างงาน การได้รับบริการทางด้านสาธารณสุข เป็นต้น สิทธิมนุษยชนในกรณีนี้โดยมากจะได้รับการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญหรือแนวนโยบายพื้นฐานของรัฐเพื่อเป็นหลักประกัน ดังนั้นสิทธิมนุษยชน จึงมีความหมายกว้างกว่า “สิทธิ” เนื่องจากสิทธิคือสิ่งที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ ซึ่งจะมีสิทธิได้ก็ต้องมีกฎหมายรับรอง ถ้ากฎหมายไม่บัญญัติรับรองไว้ย่อมไม่มีสิทธิ นอกจากนี้ ยังอาจแบ่งสิทธิเสรีภาพออกเป็น “สิทธิในเสรีภาพ”(Freiheitsrecht) กับ “สิทธิในความเสมอภาค”(Gleichheitsrecht) สิทธิทั้งสองประการดังกล่าวถือว่าเป็นรากฐานอันสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิทั้งสองกลุ่มนี้เป็นส่วนสำคัญของสิทธิเสรีภาพของรัฐเสรีประชาธิปไตย

อีกคำหนึ่งซึ่งมีความใกล้เคียงกันอย่างมากหรืออาจใช้แทนที่กันคำว่า “สิทธิมนุษยชน” ได้ก็คือคำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” (Human Dignity) โดยคำนี้ได้รับการรับรองว่าเป็นหลักสำคัญที่มีคุณค่าเทียบเท่ารัฐธรรมนูญและมีการรับรองเป็นการทั่วไปโดยฝ่ายตุลาการ ในเชิงความหมายนั้น ถือว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” มีความหมายอย่างมีอาจแยกจากกันได้กับความเป็นมนุษย์ หรือมีความหมายในทำนองที่เป็น “สิ่งสำคัญสำหรับความเป็นมนุษย์ในข้อเท็จจริงของมนุษย์” โดยที่คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นมูลฐานหนึ่งของหลักสิทธิมนุษยชน

³ ทั้งนี้ มีข้อสงสัยถึงแม้ปฏิญญาฉบับนี้ถือเป็นเอกสารแม่บทสำคัญเกี่ยวกับการศึกษาประเด็นสิทธิมนุษยชนในปัจจุบัน แต่ก็ยังไม่ปรากฏการให้คำนิยามสำคัญเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนไว้โดยตรง โดยได้มีผู้อธิบายว่าเหตุดังกล่าวนี้ เกิดจากการที่ต้องการละไว้ในฐานที่สามารถเข้าใจได้โดยสามัญสำนึก หลีกเลี่ยงความขัดแย้งในการอธิบาย ตลอดจนเพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นในการให้ความหมายตามพลวัตของสังคมที่ทำให้สิทธิมนุษยชนไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ (โปรตุเกส จรัญ โฆษณานันท์, สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ : นิติธรรม), 2556. หน้า 57)

3. การให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนตามกฎหมายระหว่างประเทศ

หลักนิติรัฐได้รับการยกย่องว่าเป็นหลักการที่ขาดมิได้ในประเทศที่มีการปกครองระบอบเสรีประชาธิปไตย เนื่องจากเป็นหลักสำคัญที่เป็นการสร้างหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของประชาชน จะสังเกตได้ว่าโดยพื้นฐานทั่วไปแล้ว ความเป็นนิติรัฐหรือนิติธรรมจะสัมพันธ์เวียนอยู่กับเรื่องกฎหมาย เหตุผล คีลธรรม สิทธิเสรีภาพของประชาชนและรัฐ ความยุติธรรม ความเสมอภาคในรูปแบบ(Formal equality) อันเป็นความเสมอภาคที่มีลายลักษณ์อักษรรับรอง หรือความเสมอภาคในเนื้อหา(Substantive equality)อันเป็นความเสมอภาคที่มีผลปรากฏจริงในตัวบุคคลทั่วไปในสังคม ประเด็นเกี่ยวกับหลักคุณค่าต่างๆเหล่านี้ แม้ฟังดูค้ำชูแต่ก็นับว่ามีของเขตการตีความกว้างขวางซึ่งแปรสัมพันธ์ไปกับระดับของพัฒนาการในแต่ละสังคมและอุดมการณ์ทางการเมืองในแต่ละประเทศ⁴ ในสหรัฐอเมริกาแนวคิดของกฎหมายอังกฤษมีอิทธิพลต่อนักวิชาการในสหรัฐอเมริกาที่มีโอกาสแสดงออกอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่ก่อตั้งประเทศสหรัฐอเมริกาให้เป็นปึกแผ่น เช่น ในขณะปฏิวัติเป็นอิสระจากกษัตริย์อังกฤษ โทมัส เพน(Thomas Paine) กล่าวในหนังสือCommon Sense(1776) ว่าในสหรัฐอเมริกานั้นมี “กฎหมายเป็นกษัตริย์” การประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1776 ทำให้มีการจัดทำรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรขึ้นและเกิดรูปแบบในทางลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจนที่สุดเป็นครั้งแรกของรัฐบาลภายใต้กฎหมาย(Government under the law) แนวความคิดเรื่องการปกครองโดยกฎหมายแพร่หลายไปอย่างกว้างขวางในสหรัฐอเมริกา เช่น รัฐธรรมนูญของมลรัฐแมสซาชูเซตส์ ค.ศ. 1780 ซึ่งร่างโดยจอห์น อัดัมส์(John Adams) (ต่อมาได้เป็นประธานาธิบดีคนที่ ๒ ของสหรัฐอเมริกา)ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 30 ว่าต้องมีการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of powers) “เพื่อให้ผลที่สุดจะมีการปกครองโดยกฎหมายมิใช่การปกครองของมนุษย์”(a government of laws and not of men)⁵ (เลียนแบบถ้อยคำที่สื่อเจตนารมณ์นี้ตั้งแต่อริสโตเติล และ ฮาร์ริงตัน) กล่าวคือ ทุกอย่างต้องยึดความถูกต้องโดยกฎหมายเป็นหลัก และที่ว่า “มิใช่การปกครองของมนุษย์” คือ มิใช่การปกครองโดยใครคนใดคนหนึ่งนั่นเอง

หลักจากที่สงครามโลกครั้งที่สองยุติลง กระแสการเรียกร้องเรื่องสิทธิมนุษยชนได้แผ่ขยายไปทั่วโลกดังจะเห็นได้ว่า มีการก่อตั้งองค์การระหว่างประเทศโดยมีวัตถุประสงค์ทางด้านสิทธิมนุษยชนมากมาย และยังมี การร่วมกันเป็นภาคีรับรองกฎหมายระหว่างประเทศอันมีเนื้อหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนเป็นจำนวนมาก โดยความผูกพันของรัฐที่เป็นภาคีสมาชิกต่อกฎหมายระหว่างประเทศนั้น ย่อมเป็นไปตามทฤษฎีระหว่าง

⁴ จรัญ โฆษณานันท์, “บริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ของอุดมการณ์หลักนิติธรรม”, ลงพิมพ์เผยแพร่ใน เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล, *นิติรัฐ นิติธรรม*, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553, หน้า 55.

⁵ Wolfgang Friedmann, *Legal Theory* (5th Edition), 1967, pp. 162 อ้างใน ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนศาสตร์, “หลักนิติธรรม” ลงพิมพ์ในหนังสือ *นิติรัฐ นิติธรรม*, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553, หน้า 93.

สนธิสัญญาเกี่ยวกับกฎหมายภายใน ในทางตำรามีการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสนธิสัญญาเกี่ยวกับกฎหมายภายใน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีที่สำคัญอยู่ 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีเอกนิยม(Monism) และทฤษฎีทวินิยม (Dualism)

1) **ทฤษฎีเอกนิยม(Monism)** เห็นว่ากฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในเป็นกฎหมายระบบเดียวกัน และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมีเอกภาพ ถ้ามีปัญหาขัดแย้งกันศาลจะต้องนำกฎหมายใดกฎหมายหนึ่งขึ้นมาใช้ อย่างไรก็ตามกฎหมายที่มีแนวคิดแบบเอกนิยมก็ยังมีความเห็นแตกต่างเป็นสองแนวทาง คือ แนวทางแรกเห็นว่า กฎหมายระหว่างประเทศมีค่าบังคับเหนือกว่ากฎหมายภายใน(Classical Monism) อีกแนวทางหนึ่งเห็นว่า กฎหมายภายในย่อมมีฐานะที่เหนือกว่ากฎหมายระหว่างประเทศ(Inverted Monism)

2) **ทฤษฎีทวินิยม(Dualism)** เห็นว่ากฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายในมิได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดต่อกันหากแต่มีการแยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ซึ่งนักกฎหมายคนสำคัญ คือ Anzillotti และ Cavaglieri ได้สนับสนุนแนวคิดนี้ว่า เหตุที่ระบบกฎหมายทั้งสองมิได้อยู่รวมเป็นระบบเดียวกัน เนื่องจากกฎหมายระหว่างประเทศกับกฎหมายภายในนั้นต่างมีบ่อเกิดและวัตถุประสงค์ในการบังคับแตกต่างกัน กล่าวคือ กฎหมายระหว่างประเทศเกิดจากเจตนารมณ์ร่วมกันระหว่างรัฐคู่สัญญาโดยมีวัตถุประสงค์มุ่งใช้บังคับกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐเท่านั้น แต่กฎหมายภายในเป็นกฎหมายที่เกิดขึ้นจากเจตจำนงของรัฐหนึ่งๆซึ่งมุ่งหมายใช้บังคับกับพลเมืองในรัฐนั้นๆเท่านั้น ดังนั้นตามแนวคิดทวินิยมนี้หากจะใช้สนธิสัญญาระหว่างประเทศเข้ามามีผลใช้บังคับเป็นกฎหมายภายในรัฐได้ จะต้องมีการผ่านขั้นตอนบางประการ ซึ่งเป็นการแสดงเจตจำนงของรัฐที่ต้องการให้สนธิสัญญาเข้ามามีผลใช้บังคับ เช่น วิธีการผนวก (Incorporation) หรือ วิธีการแปลงรูป(Transformation)⁶

กรณีของประเทศไทยพบว่ากรณีที่หลักการหรือข้อกำหนดตามสนธิสัญญาระหว่างประเทศหรือกฎหมายระหว่างประเทศจะมีผลบังคับกับประชาชนในประเทศนั้นมักต้องผ่านการตราเป็นกฎหมายตามกระบวนการนิติบัญญัติเพื่อให้เป็นไปตามสนธิสัญญาเสียก่อน จึงจะมีผลใช้บังคับเช่นเดียวกับกฎหมายภายในโดยสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องหลักสิทธิเสรีภาพก็มีการนำมาบัญญัติรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญในเนื้อหาที่สอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศที่ไทยเป็นภาคีสมาชิกอยู่ ทั้งนี้กฎหมายระหว่างประเทศที่ไทยมีความผูกพันฐานะภาคีสมาชิกย่อมต้องได้รับการนำมาพิจารณาประกอบด้วยเสมอ

⁶ บรรเจิด สิงคะเนติและคณะ, รายงานการศึกษาวิจัยเสนอสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ เรื่องการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่กระทบต่อสิทธิมนุษยชน , (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ,2555),หน้า 12-13.

4. การให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและความเป็นนิติรัฐในต่างประเทศ

4.1 การให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและความเป็นนิติรัฐในฝรั่งเศส

ภายหลังการปฏิวัติฝรั่งเศสปี ค.ศ. 1789 ประเทศฝรั่งเศสได้มีคำประกาศว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง 1789 สารสำคัญของคำประกาศปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1789 เน้นในเรื่องการยอมรับสิทธิมูลฐานของมนุษย์ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเทิดทูนความเสมอภาค เสรีภาพตามกฎหมาย และพลังสาธารณะรวมทั้งเน้นความสำคัญของการวางระเบียบหลักการปกครองแบบใหม่ให้อำนาจอธิปไตยเป็นของมวลชน การแบ่งแยกอำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ มาตรา 1 ของคำประกาศดังกล่าวบัญญัติว่า “บุคคลทั้งหลายเกิดมาและดำรงอยู่อย่างเสรีและมีสิทธิเท่าเทียม การเลือกปฏิบัติต่อบุคคลจะมีขึ้นได้ก็แต่บนพื้นฐานของประโยชน์ร่วมกันของพลเมือง”⁷ โดยมาตราดังกล่าวเป็นการวางหลักในเรื่องความเสมอภาคของมนุษย์เบื้องต้นกฎหมาย(Equality before the law) ซึ่งแนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพที่เกิดขึ้นในสังคมฝรั่งเศสอาจแตกต่างจากประเทศอังกฤษหรือเยอรมัน เนื่องจากประชาชนมีความทรงจำที่กลายเป็นความฝังใจมาตั้งแต่สมัยที่มีการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเป็นช่วงที่ประชาชนมิได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรมความฝังใจดังกล่าวจึงแยกพิจารณาได้ 2 ประการ คือ ความไม่ไว้วางใจในระบบศาล และความเชื่อมั่นศรัทธาในหลักความเป็นสถาบันสูงสุดของรัฐสภา ซึ่งได้กลายมาเป็นเครื่องกีดขวางการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นเพื่อพิจารณาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย และแม้ต่อมาจะมีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นได้ก็ยังไม่ปรากฏว่าอำนาจของศาลรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสยังมีข้อจำกัดอย่างมาก⁸ อย่างไรก็ตามศาลปกครองฝรั่งเศสได้พัฒนาแนวความคิดเกี่ยวกับ “หลักการทั่วไปของกฎหมาย”(principes généraux du droit) ขึ้นมาซึ่งได้ผลเท่ากับเป็นการทดแทนการตรวจสอบความชอบรัฐธรรมนูญของกฎหมายได้ในระดับหนึ่ง⁹

นอกจากนี้คำว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นถ้อยคำที่ไม่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสฉบับปัจจุบัน ค.ศ. 1958 แต่กลับปรากฏในอารัมภบท (le Préambule) ของรัฐธรรมนูญ ลงวันที่ 27 ตุลาคม ค.ศ. 1946 และปรากฏเป็นถ้อยคำที่รัฐบัญญัติหลายฉบับให้ความคุ้มครองจึงเป็นที่ยอมรับกันในสังคมฝรั่งเศสว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ถือเป็นคุณค่าพื้นฐาน (une valeur fondamentale) ของสังคมฝรั่งเศสและจะต้องได้รับการรับรองโดยระบบกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ¹⁰

⁷ ข้อมูลเพิ่มเติมได้จาก <http://www.l3nr.org>

⁸ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ , รายงานการศึกษาวิจัยเสนอสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ เรื่องการยกสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาล, (กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ), 2549 , หน้า 8.

⁹ เพิ่งอ้าง , หน้า 62.

¹⁰ เพิ่งอ้าง , หน้า 61.

4.2 การให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและความเป็นนิติธรรมในอังกฤษ

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ชิ้นแรกเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานเกิดขึ้นในอังกฤษ จากความพยายามต่อสู้ทางความคิด ในที่สุดสภาขุนนางอังกฤษยอมให้ผ่านร่างพระราชบัญญัติ Habeas Corpus นับเป็นการปูทางครั้งสำคัญของอังกฤษ อันนำไปสู่การเรียกร้องและได้มาซึ่งเสรีภาพของพลเมืองต่อมา เพราะโดยพระราชบัญญัติดังกล่าวส่งผลให้ บทบัญญัติในบทที่ 40 แห่งมหาบัตร Magna Carta ค.ศ. 1215 มีการรับรองเป็นลายลักษณ์อักษรว่า “เราจะไม่ขาย ปฏิเสธ หรือถ่วงเวลาซึ่งสิทธิหรือความยุติธรรมต่อผู้ใด” และได้มีการรับรองสิทธิเสรีภาพประชาชนใน The Bill of Right 1689 โดยในส่วนของสิทธิเสรีภาพของประชาชนนั้น The Bill of Right 1689 ให้หลักประกันความเสมอภาค ในรูปแบบของการห้ามมีการยกเว้นกฎหมายได้ตามอำเภอใจของฝ่ายกษัตริย์ มีการให้สิทธิหลายประการ อาทิเช่น ให้สิทธิในการร้องทุกข์ได้โดยไม่มีข้อจำกัด เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นสำหรับการอภิปรายในสภาซึ่งต่อมาขยายออกไปสู่ประชาชนทั่วไป เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว ยังได้มีการอุดช่องว่างของ พระราชบัญญัติ Habeas Corpus โดยกำหนดสิทธิในส่วนที่เกี่ยวข้อง กระบวนวิธีพิจารณาของศาล¹¹ การมี The Bill of Right 1689 นี้เป็นการเพียงพอสำหรับศาลทั้งหลายในระบบ Common Law ที่จะใช้ในการคุ้มครองและแผ่ขยายผลสำหรับสิทธิเสรีภาพของคนอังกฤษต่อไป แต่อย่างไรก็ตามแม้อังกฤษจะใช้หลักนิติธรรม(The Rule of Law) แต่ยังคงมีความบกพร่องที่ฝ่ายนิติบัญญัติมีอำนาจอย่างไม่จำกัดในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎหมาย จึงเกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า อังกฤษกำลังพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นรัฐที่ผูกขาดอำนาจ¹² การที่อำนาจของรัฐโดยเฉพาะอย่างยิ่งฝ่ายนิติบัญญัติของอังกฤษที่แน่วแน่ในการใช้อำนาจเช่นนี้ หลักประกันบางประการที่จะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนย่อมอาจถูกกระทบและอ่อนค่าลงไป อย่างไรก็ตามจากพัฒนาการด้านแนวคิดและการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิเสรีภาพในประวัติศาสตร์อังกฤษได้ส่งเสริมให้เกิดความตระหนักในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในหมู่ประชาชนมาช้านาน ซึ่งก็ปรากฏการให้ความคุ้มครองทางศาล ภายใต้ระบบศาลยุติธรรมเพียงศาลเดียวในการพิจารณาพิพากษาข้อพิพาทเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพทั้งหลาย

4.3 การให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและความเป็นนิติรัฐในเยอรมนี

เยอรมันเป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับอย่างมากในเรื่องพัฒนาการทางกฎหมายที่สามารถคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังเห็นได้จากสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายพื้นฐานของเยอรมันได้รับการบัญญัติรวมกับเนื้อหาอื่นๆของรัฐธรรมนูญชนิดที่แยกกันมิได้ ในเมื่อรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด สิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐธรรมนูญ ก็ย่อมมีความเป็นกฎหมาย

¹¹ เฟ็งอ้วง ,หน้า 6-7.

¹² เฟ็งอ้วง,หน้า 8.

สูงสุดไปด้วยภาพลักษณ์ของสิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะเป็นกฎหมายที่มีผลผูกพันอย่างเคร่งครัดนั้น เมื่อพิจารณาตามมาตรา 1 อนุมาตรา 3 แห่งกฎหมายพื้นฐานของเยอรมัน(Grundgesetz)แล้วจะเห็นได้ว่าการเน้นประเด็นการให้มีผลผูกพันฝ่ายนิติบัญญัติ เป็นกรณีพิเศษโดยรัฐธรรมนูญกำหนดให้ สิทธิขั้นพื้นฐานมีผลผูกพันฝ่ายนิติบัญญัติ เช่นเดียวกับที่ผูกพันฝ่ายอื่นๆที่ถืออำนาจรัฐ¹³ นอกจากนี้ในระบบกฎหมายเยอรมันได้เปิดโอกาสให้ประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิของตน สามารถร้องทุกข์ต่อศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์ได้ เมื่อได้ดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมจนสิ้นสุดกระบวนการแล้ว ซึ่งรวมถึงกรณีการร้องทุกข์ต่อคำวินิจฉัยของศาลสูงสุดแขนงต่างๆด้วย โดยศาลรัฐธรรมนูญแห่งสหพันธ์จะพิจารณาเฉพาะในประเด็นที่ว่าสิทธิของผู้ร้องทุกข์ดังกล่าวจะถูกละเมิดหรือไม่เท่านั้น¹⁴

ด้วยบทเรียนที่ชาวเยอรมันภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้เรียนรู้และได้สัมผัสถึงความยากลำบากอย่างแสนสาหัส เป็นบทเรียนที่ชาวเยอรมันได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ทำให้เกิดความแน่วแน่ของประชาชนที่ว่าความทรงจำร้ายๆ ในประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้ จะปล่อยให้เกิดขึ้นอีกไม่ได้ในอนาคต กฎหมายพื้นฐาน(Grundgesetz)¹⁵ จึงเป็นเหมือนเครื่องมือที่ช่วยกอบกู้ ประคับประคอง และสร้างประเทศเยอรมนีและชาวเยอรมันให้มีความเข้มแข็ง มีการคุ้มครองด้านสิทธิมนุษยชนอย่างมีประสิทธิภาพจนเป็นต้นแบบของประเทศอื่นๆทั่วโลก

5. การให้ความคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและความเป็นนิติรัฐในไทย

ในพัฒนาการทางกฎหมายไทยที่ผ่านมาประเทศไทยมีบทบัญญัติลายลักษณ์อักษรที่ให้การรับรองรับรอง “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” หรือ “สิทธิมนุษยชน” ไว้อย่างชัดเจน ดังที่ปรากฏในมาตรา 4¹⁶ มาตรา 26¹⁷ และมาตรา 28 วรรคแรก¹⁸ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และรัฐธรรมนูญแห่ง

¹³ เฟ็งอ้วง, หน้า 9- 10.

¹⁴ เฟ็งอ้วง, หน้า 11.

¹⁵ นรินทร์ อธิสาร, “60 ปี กฎหมายพื้นฐาน – 60 Jahre Grundgesetz”, ลงพิมพ์เผยแพร่ใน <http://www.pub-law.net> เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2552.

¹⁶ มาตรา 4 แห่งรัฐธรรมนูญ 2540 และรัฐธรรมนูญ 2550 บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพของบุคคล ย่อมได้รับความคุ้มครอง”

¹⁷ มาตรา 26 แห่งรัฐธรรมนูญ 2540 และรัฐธรรมนูญ 2550 บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ และเสรีภาพตามบทบัญญัติแห่ง รัฐธรรมนูญนี้”

¹⁸ มาตรา 28 วรรคหนึ่ง แห่งรัฐธรรมนูญ 2540 และรัฐธรรมนูญ 2550 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและ เสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็น ปฏิบัติกษต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน”

ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 โดยมีเนื้อหาสาระของบทบัญญัติดังกล่าว นักกฎหมายและนักวิชาการไทยก็ได้มีความพยายามที่จะให้คำจำกัดความ“ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ไว้ในทำนองที่ว่าหมายถึง “คุณค่าของมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวบุคคลทุกคน รัฐธรรมนูญได้ให้ความคุ้มครองซึ่งรัฐจะต้องปฏิบัติต่อประชาชน โดยถือว่าประชาชนเป็นมนุษย์คนหนึ่ง รัฐจะปฏิบัติต่อประชาชนเสมือนหนึ่งประชาชนไม่ใช่มนุษย์ไม่ได้ และจะปฏิบัติต่อคนเสมือนคนเป็นสัตว์สิ่งของไม่ได้”¹⁹ ยิ่งไปกว่านั้น ทางวิชาการถือว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” เป็นมูลฐานหนึ่งของหลักสิทธิมนุษยชน²⁰

ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้มีการจัดตั้งองค์กรซึ่งก้าวเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมและรับรองคุ้มครองสิทธิมนุษยชนหลายองค์กรด้วยกัน ดังนี้

5.1 ศาลรัฐธรรมนูญ ซึ่งศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจหน้าที่ในการตรวจสอบว่า บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดกระทบต่อสิทธิมนุษยชนและมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ จึงเป็นเรื่องที่ไปเกี่ยวกับสนธิสัญญาหรือกฎหมายระหว่างประเทศ ในกรณีนี้เองศาลรัฐธรรมนูญจะอาศัยสนธิสัญญาหรือกฎหมายระหว่างประเทศเข้ามาพิจารณาเกี่ยวกับการกระทบต่อสิทธิมนุษยชนได้เพียงใด และประเด็นสำคัญจะอาศัยสนธิสัญญาหรือกฎหมายระหว่างประเทศมาพิจารณาเกี่ยวกับความชอบด้วยกฎหมายภายในเพียงไรนั้นมีหลักเกณฑ์ที่ต้องพิจารณาประกอบกันหลายประการ

นับตั้งแต่ศาลรัฐธรรมนูญได้รับการยกระดับจากความเป็น “คณะตุลาการรัฐธรรมนูญ” ขึ้นเป็นองค์กรศาลรัฐธรรมนูญภายใต้การรับรองของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ซึ่งนับเป็นการกำหนดให้มีการจัดตั้งศาลรัฐธรรมนูญขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรก และต่อเนื่องมายังรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ได้ปรากฏคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หลายกรณีที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

1) คำวินิจฉัยที่ 44/2545 ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยโดยสรุปว่า การที่ศาลปกครองกลางเห็นว่า ผู้ฟ้องคดีโต้แย้งว่าพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ. 2521 มาตรา 33 (11) ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 30 และรอการพิจารณาพิพากษาคดีไว้ชั่วคราว พร้อมทั้งส่งคำโต้แย้งของผู้ฟ้องคดีให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 264 ศาลรัฐธรรมนูญเห็นว่า รัฐธรรมนูญมาตรา 30 ได้บัญญัติเป็นหลักการว่าบุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ไม่ว่าชายหรือหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน จะเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่าง ในเรื่องถิ่นกำเนิดเชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทาง

¹⁹ มานิตย์ จุมปา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540, (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2541), หน้า 32.

²⁰ ชลภูมิ เย็นทรง การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย .วารสารคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ปีที่ 9 เล่มที่ 25 (2) ม.ค.-เม.ย. 2550.

เศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้ แต่ต้องยอมรับว่า ในการที่หน่วยงานใดจะรับบุคคลเข้าทำหน้าที่ในตำแหน่งใดย่อมต้องพิจารณาถึงความรู้ ความสามารถ ความเหมาะสมที่จะปฏิบัติหน้าที่นั้นด้วย ซึ่งบางครั้งต้องออกไปปฏิบัติหน้าที่นอกสำนักงานหรือศาล สำหรับกรณีตามคำร้องของผู้ร้อง เป็นเรื่องและผู้ฟ้องคดีได้สมัครสอบคัดเลือกเพื่อบรรจุเป็นข้าราชการอัยการในตำแหน่งอัยการผู้ช่วย จึงมีมาตรการที่แตกต่างและเข้มงวดกว่าการคัดเลือกบุคคลไปดำรงตำแหน่งอื่น ซึ่งรัฐธรรมนูญ มาตรา 29 วรรคหนึ่ง บัญญัติเป็นข้อยกเว้นไว้ว่า การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมีได้ และวรรคสอง บัญญัติรับรองไว้ว่า กฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย ซึ่งบทบัญญัติวรรคหนึ่งและวรรคสองให้นำมาใช้บังคับกับกฎหมายหรือข้อบังคับที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายด้วย โดยอนุโลมเมื่อพิจารณาถึงพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ. 2521 มาตรา 33(11) แล้วเห็นว่า เป็นลักษณะตามข้อยกเว้นของรัฐธรรมนูญ มาตรา 29 ซึ่งไม่กระทบกระเทือนถึงสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพ มีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจงและไม่เป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามรัฐธรรมนูญมาตรา 30 แต่อย่างใด ดังนั้น อาศัยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นศาลรัฐธรรมนูญ จึงวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการฝ่ายอัยการ พ.ศ. 2521 มาตรา 33 (11) ไม่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 30

2) คำวินิจฉัยที่ 21/2546 ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยโดยสรุปว่า ตามพระราชบัญญัติชื่อบุคคล พ.ศ. 2505 มาตรา 12 มีลักษณะเป็นบทบังคับให้หญิงซึ่งมีสามีจะต้องใช้ชื่อสกุลของสามีเท่านั้น อันเป็นการลดทอนสิทธิเสรีภาพในการใช้ชื่อสกุลของหญิงที่มีสามี ทำให้ชายและหญิงมีสิทธิไม่เท่าเทียมกัน เกิดความไม่เสมอภาคกันทางกฎหมาย ด้วยเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องเพศและสถานะของบุคคล อีกทั้งเป็นการเลือกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม กรณีจึงขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา 30 เป็นอันใช้บังคับมิได้ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 6 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

3) คำวินิจฉัยที่ 65-82/2547 ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยโดยสรุปว่า รัฐธรรมนูญมาตรา 4 อยู่ในหมวด 1 บททั่วไป ซึ่งเป็นการกล่าวถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของบุคคลในลักษณะหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพบุคคลตามรัฐธรรมนูญ มิใช่กรณีที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 มาตรา 52 จะขัดหรือแย้งได้ ส่วนรัฐธรรมนูญมาตรา 6 อยู่ในหมวด 1 บททั่วไป ที่บัญญัติหลักคุ้มครองความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ เพื่อมิให้กฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับที่ใช้ อยู่ หรือจะมีขึ้นต่อไปในภายหน้า มีเนื้อหาที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ จึงมิใช่กรณีที่พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองตามมาตรา 51 จะขัดหรือแย้งได้เช่นกัน

5.2 **คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ** ก็เป็นองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ที่สำคัญในการส่งเสริมและรับรองคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างสูง เช่น ตามมาตรา 257 วรรคสองแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติว่า “คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้...(2)เสนอเรื่องพร้อมด้วยความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่เห็นชอบตามที่ผู้ร้องเรียนว่า บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดกระทบต่อสิทธิมนุษยชนและมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ” ประกอบกับมาตรา 212 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่รัฐธรรมนูญได้บัญญัติให้ประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพตามที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้สามารถยื่นเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญได้โดยตรง แต่ทั้งนี้ต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ²¹ ในปัจจุบันยังคงปรากฏปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างมากในประเทศไทย ทั้งการละเมิดสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ยังปรากฏขึ้นเป็นเนื่อง ๆ เช่น กรณีของ น.ส.เชอริแอน ดันแคน ที่เจ้าหน้าที่รัฐ ได้มีการจับกุม และลงโทษผู้บริสุทธิ์ กรณีวิสามัญฆาตกรรม หรือ ฆ่าตัดตอนบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับยาเสพติด เป็นต้น ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในด้านอื่นๆเพื่อที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวนั้น ในบางช่องทางก็ยังคงประสบปัญหา เช่น กระบวนการใช้สิทธิทางศาลยุติธรรมยังมีข้อจำกัดหลายประการ ทั้งในเรื่องของกระบวนการพิจารณาที่ซับซ้อน เสียค่าใช้จ่าย และต้องใช้เวลาอันยาวนานกว่าจะได้รับความเป็นธรรม คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติจึงอาจถือได้ว่าเป็นทางเลือกหนึ่งของประชาชนที่จะสามารถแก้ไขป้องกัน และเยียวยาประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชน²²

รัฐธรรมนูญของไทยที่ผ่านมาพยายามจัดสรรองค์กรซึ่งมีอำนาจหน้าที่โดยตรงในการให้การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพรวมทั้งสิทธิมนุษยชนทั้งหลายซึ่งประเทศไทยมีความผูกพันที่ต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่สากลยอมรับอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในฐานะรัฐภาคีสมาชิกในทางกฎหมายระหว่างประเทศและทั้งในฐานะที่ไทยพยายามไปสู่ความเป็นนิติรัฐอย่างแท้จริง เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า อุดมการณ์ที่ต้องการสร้างสรรค์ให้ประเทศไทยเป็นนิติรัฐที่สมบูรณ์นั้น เป็นเป้าหมายที่จะนำความสงบสุขมายังประชาชนทุกคนในฐานะมนุษย์คนหนึ่งที่จะได้รับความเคารพในสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เสมอ เมื่อใดก็ตามที่กลไกการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในรัฐมีความเข้มแข็งก็เป็นที่ยืนยันว่ามนุษย์แต่ละคนจะมีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการกำหนดโชคชะตา มีเสรีภาพที่จะเลือกวิถีทางการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนไปสู่จุดที่แต่ละคนมุ่งหวังโดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐหรือผู้มีอำนาจอื่นใด ทั้งนี้ ย่อมเห็นได้ว่าหลักความผูกพันต่อหลัก

²¹ บรรเจิด สิงคะเนติและคณะ, รายงานการศึกษาวินิจฉัยเสนอสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ เรื่องการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่กระทบต่อสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2555), หน้า 4-5.

²² อำนาจ เนตยสุภา, “บทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ”, ลงพิมพ์เผยแพร่ใน www.nhrcthai.wordpress.com และ www.ago.go.th

สิทธิมนุษยชนจะไร้ซึ่งความหมายและไม่มีค่าในทางปฏิบัติหากไม่มีการควบคุมตรวจสอบโดยองค์กรที่ใช้อำนาจตุลาการ²³

6. บทวิเคราะห์

การที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้สิทธิเสรีภาพบางเรื่องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของกฎหมายหรือมิได้กำหนดขอบเขตในการจำกัดสิทธิเสรีภาพไว้อย่างชัดเจนก็ดี กรณีนี้ย่อมมิได้หมายความว่าสิทธิเสรีภาพไม่อาจถูกจำกัดได้ เพราะตามหลักนิติรัฐ (Rechtsstaat)แล้ว ไม่มีสิทธิเสรีภาพใดได้รับความคุ้มครองโดยปราศจากขอบเขต เพราะสาระแห่งสิทธิเสรีภาพก็คือ พฤติกรรมระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งย่อมมีความเกี่ยวข้องกับคำถามที่ว่า บุคคลหนึ่งควรปฏิบัติต่ออีกบุคคลหนึ่งอย่างไรหรือปฏิบัติต่อสังคมอย่างไร หรือควรปฏิบัติต่อรัฐอย่างไร เฉพาะสิทธิเสรีภาพที่เกี่ยวกับสังคม หรือ สิทธิเสรีภาพที่มีผลต่อภายนอกเท่านั้นที่อยู่ในขอบเขตความสนใจของนักนิติศาสตร์อันเป็นขอบเขตที่ได้รับการพิจารณาจากรัฐธรรมนูญ²⁴ ทั้งนี้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนหรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นต้องอยู่ภายใต้ “หลักความเสมอภาค”(Principle of Equality) ซึ่งเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติ มาตรา 29 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งมีเนื้อความตรงกันในรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับว่า “การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่ โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย เฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้ และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และ จะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้”

กฎหมายตามวรรคหนึ่งต้องมีผลบังคับใช้เป็นการทั่วไป และไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่ง หรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง ทั้งต้องระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายนั้นด้วย

บทบัญญัติวรรคหนึ่ง และวรรคสอง ให้นำมาใช้บังคับกับกฎ หรือข้อบังคับที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายด้วย โดยอนุโลม” บทบัญญัติดังกล่าวพึงพิเคราะห์ได้ว่า มาตรา 29 นี้เป็นหัวใจสำคัญของการให้หลักประกันสิทธิเสรีภาพ ซึ่งจากบทบัญญัติดังกล่าว ซึ่งจากบทบัญญัติ มาตรา 29 ดังกล่าวอาจแยกหลักประกันสิทธิเสรีภาพได้ดังนี้ หลักการจำกัดสิทธิเสรีภาพจะต้องมีผลเป็นการทั่วไปและไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่ง หรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะเจาะจง(Allgemeinheit und Einzelfallverbot) หลักการให้ระบุบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจในการตรากฎหมายเพื่อจำกัดสิทธิ

²³ บรรเจิด สิงคะเนติ , หลักการพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ,(กรุงเทพฯ : วิญญูชน,2543),หน้า 104.

²⁴ Karl August Bettermann, Staatsrecht Verfahrensrechts Zivilrecht,Schriften aus vier Jahrzehnten,Hrs,von D.Merten,H.J.Papier,K.Schmidt,A.Zeuner,Cerl Heymanns Verlag KG,1988 ,S.73 อ้างใน บรรเจิด สิงคะเนติ, เพิ่งอ้าง, หน้า 160.

(Zitiergebot) หลักการจำกัดสิทธิเสรีภาพจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิเสรีภาพมิได้ (Wesengehaltsgarantie) และ หลักการจำกัดสิทธิเท่าที่จำเป็นหรือหลักความได้สัดส่วน (Verhaeltnismaessigkeitsgrundsatz)²⁵

นอกจาก มาตรา 29 แล้ว มาตรา 27 แห่งรัฐธรรมนูญทั้งสองฉบับซึ่งบัญญัติว่า “สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้งโดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความคุ้มครอง และผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง” อันเป็นการผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจของรัฐโดยตรงในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมายและการตีความกฎหมายทั้งปวง และหลักประกันสิทธิเสรีภาพประการสุดท้ายก็คือ จะต้องมีการให้หลักประกันแก่ประชาชนทุกคนในการเข้าถึงสิทธิทางศาลเพื่อที่ศาลจะเป็นผู้วินิจฉัยกรณีพิพาทอันเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในประการต่างๆที่กฎหมายรองรับ²⁶ รัฐธรรมนูญหลายฉบับของไทยที่เคยปรากฏมาพบว่ามี ความพยายามในการสร้างองค์กรและกลไกที่จะช่วยในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อาทิเช่น ศาลรัฐธรรมนูญและคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และได้รับการรับรองต่อมาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และแม้เมื่อเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองหลายครั้งหลายคราในรอบหลายปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันประเด็นเกี่ยวกับเคารพและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนยังคงได้รับการกล่าวถึงและผลักดันให้เกิดการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างเป็นรูปธรรมอยู่เสมอ

การที่รัฐธรรมนูญวางหลักให้มีกลไกตามกฎหมายอันเป็นหลักประกันในประการต่างๆดังที่กล่าวมาแล้วย่อมแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพโดยภายใต้กฎหมายตามครรลองแห่งนิติรัฐ(Rechtsstaat) ซึ่งจะต้องถือกฎหมายเป็นใหญ่เสมอ และในนิติรัฐนั้นการมีสิทธิเสรีภาพของประชาชนถือเป็นหลัก ส่วนการจำกัดสิทธิย่อมเป็นกรณีกเว้นนั่นเอง อย่างไรก็ตามภายใต้รัฐธรรมนูญหลายฉบับที่ประเทศไทยเคยมีมา มักจะกำหนดไว้ชัดเจนว่า การจำกัดสิทธิเสรีภาพแม้ตามรัฐธรรมนูญก็จะกระทบกระเทือนสาระสำคัญแห่งสิทธิเสรีภาพมิได้ตามหลัก Wesengehaltsgarantie ของเยอรมัน

7. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การที่ประเทศไทยต้องมีบทบัญญัติรัฐธรรมนูญเกือบทุกฉบับที่รับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนก็เพราะประเทศไทยต้องการเป็นนิติรัฐ(Rechtsstaat)ที่สมบูรณ์ กล่าวคือ ประเทศไทยจะต้องเป็นรัฐที่ยอมตนอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย(The Rule of Law) ซึ่งรัฐเป็นผู้ตรากฎหมายและในประการสำคัญรัฐธรรมนูญ

²⁵ บรรเจิด สิงคะเนติ, เพิ่งอ้าง, หน้า 170-171.

²⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน บรรเจิด สิงคะเนติ, เพิ่งอ้าง, หน้า 170.

ของ นิติรัฐที่สากลยอมรับจะต้องมีการรับรองสิทธิต่างๆของบุคคล อาทิ สิทธิในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับพันธกรณีตามกฎหมายระหว่างประเทศที่ประเทศไทยร่วมเป็นภาคีสมาชิก อันได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน(Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) , กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights หรือ ICCPR) , กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights หรือ ICESCR) เป็นต้น ทั้งนี้ การที่รัฐจะจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ สำหรับนิติรัฐแล้วการจำกัดสิทธิเสรีภาพได้ก็แต่เมื่อได้รับความยินยอมของประชาชน ให้จำกัดสิทธิเสรีภาพตามกลไกแห่งนิติบัญญัติของรัฐเท่านั้น จากรัฐธรรมนูญหลายฉบับของไทยที่เคยปรากฏมาพบว่ามี ความพยายามในการสร้างองค์กรและกลไกที่จะช่วยในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อาทิเช่น ศาลรัฐธรรมนูญและคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ซึ่งเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และได้รับการรับรองต่อมาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และแม้เมื่อเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครองหลายครั้งหลายคราในรอบหลายปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันประเด็นเกี่ยวกับเคารพและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนยังคงได้รับการกล่าวถึงและผลักดันให้เกิดการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนอย่างเป็นรูปธรรมอยู่เสมอ อาจเนื่องด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ที่ได้แผ่อิทธิพลปกคลุมโลกใบนี้ไว้เชื่อมโยงเข้าด้วยกันทำให้การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนทั้งในระดับประเทศและในระดับสากลได้รับการให้ความสำคัญเสมอ ดังนั้นประเทศไทยในฐานะเป็นภาคีสมาชิกในสนธิสัญญาเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนย่อมผูกพันที่จะต้องพัฒนาชาติไปสู่การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นไป โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาความรู้ความคิดและค่านิยมของคนในชาติให้เห็นถึงคุณค่า ความสำคัญของสิทธิมนุษยชนหรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างกว้างขวาง ควบคู่ไปกับการสร้างสำนึกในหน้าที่ของประชาชนทุกคน เพราะการมีสิทธิเสรีภาพนั้นย่อมนำมาซึ่งหน้าที่ต่อส่วนรวมด้วยเช่นกัน การมีเพียงสิทธิเสรีภาพอย่างไร้ขอบเขตย่อมไม่อาจนำมาซึ่งความเป็นนิติรัฐที่สมบูรณ์แท้จริงได้แต่อย่างใด

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

กุลพล พลวัน, **พัฒนาการสิทธิมนุษยชน** , กรุงเทพฯ : วิญญูชน ,2538.

คณิน บุญสุวรรณ, **สิทธิเสรีภาพของคนไทย** , กรุงเทพฯ : วิญญูชน ,2542.

จรัญ โฆษณานันท์, **สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน**, พิมพ์ครั้งที่ 2 ,กรุงเทพฯ : นิติธรรม, 2556.

บรรเจิด สิงคะเนติและคณะ, รายงานการศึกษาวิจัยเสนอสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ เรื่องการตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่กระทบต่อสิทธิมนุษยชน , กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2555.

บรรเจิด สิงคะเนติ , หลักการพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 , กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2543.

บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ , รายงานการศึกษาวิจัยเสนอสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ เรื่องการยกสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญเพื่อใช้สิทธิทางศาล, กรุงเทพฯ : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2549.

มานิตย์ จุมปา, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2541.

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ , สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ : ศึกษารูปแบบการจำกัดสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญให้ไว้อย่างเหมาะสม , กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.),2538.

วัชรวิทย์ ไชยสาร , การเมืองภาคประชาชน พัฒนาการการมีส่วนร่วมในทางการเมือง , กรุงเทพฯ : สำนักประสานงานการเมือง สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2545.

เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล, นิติรัฐ นิติธรรม ,โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,2553.

เอกสารวิชาการ

ชลภูมิ เย็นทรง, “การคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย”, วารสารคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ปีที่ 9 เล่มที่ 25 (2) ม.ค.-เม.ย. 2550.

นรินทร์ อธิสาร, “60 ปี กฎหมายพื้นฐาน – 60 Jahre Grundgesetz”, ลงพิมพ์เผยแพร่ใน <http://www.pub-law.net> เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2552.

อำนาจ เนตยสุภา , “บทบาทของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ”, ลงพิมพ์เผยแพร่ใน www.nhrcthai.wordpress.com และ www.ago.go.th